

ISTORIA CĂRĂMIZII ÎN BIHOR (ADENDA II)

EMÖDI JÁNOS

THE HISTORY OF BRICKS IN BIHOR COUNTY ABSTRACT

This article is the second addendum to the study published in the volume entitled „Historical Dates from the Past of Oradea” vol. I, Oradea, 2000, pg. 119-154. In that volume there were presented 467 different kinds of bricks. In addition to the rectifications made in the first addendum, in which we added to the previous list 60 more unpublished pieces of bricks (Crisia, XXXIV, 2004, 133), now in this second addendum we present 27 more new names of brick-factory owners and 103 more new pieces of bricks.

După cum se știe începând din ultimele două-trei decenii ale secolului XIX cărămizile se produc în număr foarte mare pe cale industrială. În Bihor de la începutul mileniului al doilea și pînă la deceniile amintite -timp de vreo opt secole- cărămizile încă erau confecționate manual, de meșteri de cele mai multe ori rămași anonimi, în cofrage de lemn, și apoi erau arse în cuptoare relativ mici. Această activitate avea loc atât în orașe, aici producându-se totuși cantități relativ mari, în funcție de conjunctură, comenzi, cît și la sate, aici în cantități mici. La sate această producție manuală are loc și azi, cărămidăriile locale fiind de multe ori întreținute de familii de rromi, ele reprezentînd o sursă de venit important, de multe ori unic pentru acestea.

Articolul este a doua Adendă la studiul apărut în volumul *Date istorice din trecutul orașului Oradea*, vol. I, Oradea, 2000 (lb. maghiară), p.119, unde au fost prezentate 467 cărămizi diferite. În prima addendă¹ pe lângă unele rectificări și completări, au fost adăugate alte 60 cărămizi, iar acum pe lângă o nouă listă suplimentară a 27 cărămidării din oraș și județ, descriem încă 103 piese noi. Dintre acestea doar cca. o duzină sunt cărămizi de fabrică, restul sunt confecționate manual de meșteri locali.

Dintre aceste noutăți de un interes deosebit este o cărămidă apărută în timpul restaurării bisericii reformate din Vișoara (Nagypacal-Pătal) care se afla *in situ* într-un perete databil în secolul XV. Pe suprafața ei artistul medieval a prezentat figura unui păstor în portul specific, rotind deasupra capului nelipsitul zbici din dotare (cat. nr.542).

O altă cărămidă (cat. 583) care se află *in situ* în perețele bisericii reformate din Sălacea, prezintă în relief data de 1794, probabil cea mai veche din țară găsită pe acest fel de piese.

¹ Emödi János, *Istoria cărămizii în Bihor*, în *Crisia*, XXXIV, Oradea, 2004, p. 133-149

O serie de 16 piese putem vedea la Sălacea în colecția Dr. Kéri Gáspár (cat. 593-606), care a fost adunată din zona văii Ierului.

Atenție deosebită merită și cărămizile nr. 22, 23, 24, 614, 615, 617, 619, care poartă un semn în diferite variante, toate au fost găsite în poziție secundară în molozul din interiorul cetății. Cu mare probabilitate acestea provin din vechile edificii medievale demolate acolo cu timpul, putând fi datate în sec.XVI-XVII.

Colecția noastră s-a îmbogățit și cu numeroase cărămizi care nu poartă monograme, în schimb au dimensiuni deosebite, unele mici, altele foarte mari, de exemplu ca cele din cornișa casei Kovács din Piața Unirii, cu lungimea de peste jumătate de metru! (Cărămizile fără monograme nu au fost redată pe planșe, doar acelea care prezentau profilaturi diverse).

Complectări.

Căramidari din Oradea și județul Bihor

Johann Frank maistru căramidar livrează în cursul anului 1743 diverse cantități de cărămizi (de ex. 54.000 buc.) pentru construcția vechii reședințe episcopale Romano-Catolice².

Johann Steyer maistru căramidar din Seleuș execută 80.000 cărămizi pentru Episcopia Romano-Catolică, 24 V 1745³.

Tavasko Bartolomeo fabricant de cărămizi livrează în 1748-1849 la construcția vechii reședințe episcopale Romano-Catolice mai multe zeci de mii de cărămizi⁴.

În 1775 se amintește de Tegularia capitulari ad novum Pontem, Oradea⁵. Wolfárt Mátyás și Molnár Tódor meșteri căramidari orădeni fac Ofertă pentru livrarea de cărămizi la construcția turnului bisericii Greco-Catolice la 10 III 1786⁶.

Molnár Tódor a livrat cărămizi în valoare de 1184 Fl. 15 Kr⁷.

Szabó Ferencz căramidar amintit în Oradea 3 VI 1800⁸.

Lippai Márton constructor de cuptoare de ars cărămizi și calculator, livrează cărămizi pentru construcția bisericii Greco-Catolice, 20 X 1801⁹.

Indrieș Ioan m.căramidar livrează cărămizi episcopiei Greco-Catolice în valoare de 361 Fl.30 Kr. Chitanța din 1801¹⁰.

² Arhivele Naționale, Direcția Județului Bihor, *Fond Episcopia Romano-Catolică, Acte economice*

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*

⁶ Arhivele Naționale, Direcția Județului Bihor, *Fond Episcopia Greco-Catolică*, inv. 881, dos. 427, rola 867

⁷ *Ibidem*, rola 866

⁸ *Ibidem*, p. 83

⁹ *Ibidem*, p. 114

¹⁰ *Ibidem*, p. 99

Rus Ioan cărămidar din Seleuș încheie Contract privind executarea de cărămizi pentru biserica Greco-Catolice în valoare de 700 Fl. 42 Kr. în VI-VII 1806¹¹.

Dálnoki Medve Márton, nobil, cărămidar în Oradea, a furnizat la construcția bisericii Greco-Catolice 700.000 cărămizi în anii 1807-1809¹².

Moravczek Albert cărămidar în Oradea face ofertă pentru construcția unui cuptor de ars cărămizi necesare la construcția bisericii Greco-Catolice în 1809¹³.

Molnár András era arendatorul cărămidăriei în Oradea la 1810-1812, furnizând pentru construcția bisericii Greco-Catolice în total 95.000 cărămizi¹⁴. (M.A., Catalog nr. 98?).

Cristea Mihai cărămidar primește 720 Fl. pentru 53.000 cărămizi furnizate Episcopiei Greco-Catolice conform contractului din 20 V 1810¹⁵.

În anul 1808 se amintește „Tegularia Rhedayana,,.Rhédey Lajos a fost comite de Bihor.

Perceptorul orașului Oradea Cyprian Dell' Orto avea cărămidărie proprie „Tegularia Cypriana”, la începutul sec XIX. (cat. Nr. 487).

Domeniul Capitulului Romano-Catolic deținea și în 1833 cărămidărie proprie (CDO, cat. nr. 56).

Cărămidăria Obermann se afla în anii 1837/8 în cartierul Velența (O. M., cat. nr 83-84).

Haller Antal cărămidar, Salonta, 1850-1851¹⁶.

Tóth István cărămidar și țiglar, valea Ierului, 1863.

Nagy Mihály cărămidar în Diosig, anul 1863 (cat. nr.145 ?).

Farkas Mihály cărămidar în Salonta, moare în 1875.

Cărămidăria Pajzs István din cartierul Seleuș este amintit în 1896 (P I, cat. nr.218).

Nyevin István cărămidar și țiglar, Marghita 1897.

Cărămidăria Béres Sándor din Sălard, anul 1898 (cat. nr. 417).

Pápai Ferencz, fabrică de cărămizi și țigle, Salonta, din 1907.

Fábry, cărămidărie între cele două războaie la Săcuieni¹⁷.

*

* *

¹¹ *Ibidem*, p.148

¹² *Ibidem*, rola 868, foto nr. 2172-2175

¹³ *Ibidem*, foto nr. 2157-2162

¹⁴ *Ibidem*, foto nr. 2182-2183

¹⁵ *Ibidem*, foto nr. 2188-2193

¹⁶ Acesta și următorii 7 cărămidari sunt nominalizați în registrele de stare civilă ale localităților respective.

¹⁷ Roska Márton, *Erdély régészeti repertoriuma*, Cluj, 1942, I, p. 268, nr. 175

¹⁸ Aceste loturi au fost consemnate de Kordics Imre, căruia îi mulțumim pentru permisiunea publicării lor.

Catalog

529-534. F.I., F.G., F.P., F.B., F.L., F.J. Acest lot de cărămizi provine din conace și alte edificii de pe domeniile diversilor membrii ai familiei nobiliare Fráter de la Tîrgușor, Șimian, Chiribiș. Sec. XVII-XIX.

535-541. Un alt lot provine din zona pivnițelor de vin din Sîniob, cu monogramele: +GCSI, V, S.H., C.J., B.I., I.J., respectiv de la moară: S. A.¹⁸.

542. Vișoara. Biserica reformată. Imaginea unui păstor. In situ. 6,2 x 14 x 28. Sec. XV.

543. Ineu. 1821. Biserica reformată. Poz. sec. 6 x 15-15,5 x 30. Înălțimea literelor - 8.

544. Roșiori. 1821 Din nava bisericii reformatate. In situ. 6,5 x 14 x ?. Î-7.

545. Roșiori. F. E. (Félegyházi Eklézsia). Biserica reformată. Poz. sec. 5,5 x 15 x 29,5. Î-8,5

545.a. Un alt exemplar fragmentar cu aceeași monogramă dar executată la Fughiu (Fugyi Eklézsia), a fost găsită în satul vecin Ineu, la biserica reformată. Poz. sec. 6 x 14,5-15 x ? Î-8,5.

546. Diosig. Poz. sec. C. F. Z. Contele Zichy Ferencz. Începutul sec. XIX.

547. Diosig. Poz. sec. U. Z. Zichy Uradalom. 7 x 14,5 x 30,5. Î-6,5. Începutul sec. XIX.

548. Diosig. Poz. sec. K. G. 2. 7 x 13 x 27. Î-6. Sec. XIX.

549. Diosig. Poz. sec. K. G. 5. 7 x 13 x 27. Î-6. Sec. XIX.

550. Zona Diosig-Săcuieni. Poz. sec. 7 x 14,5 x 29. Sec. XVII-XVIII.

551. Zona Diosig-Săcuieni. Poz. sec. I. E. 7 x 15 x 30. Î-7,5. Sec. XIX.

552. Zona Diosig-Săcuieni. Poz. sec. G. S. 7 x 13,5 x 30. Î-5. Sec. XIX.

553. Zona Diosig-Săcuieni. Poz. sec. (L~Z?). R. 6,5 x 14 x ?. Î-7,5. Sec. XIX.

554. Zona Diosig-Săcuieni. Poz. sec. Sz. J. 7 x 14,5 x 29. Î-7. Sec. XIX.

555. Săcuieni. Gardul bisericii reformatate. K. 8 x 14,5 x 30. Î-9. Sec. XVIII-XIX.

556. Săcuieni. Poz. sec. Sz. S. Sec. XIX.

557. Săcuieni. Poz. sec. K. S. Sec. XIX.

558. Săcuieni. Poz. sec. 6 x 13,5 x ?. Iz.?. Î-6,5. Sec. XVII-XVIII.

559. Sălard. Poz. sec. A. I. 6 x 13,5 x 29. Î-6. Sec. XIX.

560. Sîniob. Poz. sec. B. 6 x 14 x 30. Î-6,5. Sec. XIX.

561. Galoșpetreu. Poz. sec. J. M. 6 x 13 x ?. Î-5. Sec. XIX.

562. Galoșpetreu. Poz. sec. V. P. 7 x 14 x ?. Î-5,5. Sec. XVII-XVIII.

563. Galoșpetreu. In situ. D.V. 6 x 15 x 30. Î-3,5. Conacul Draveczy Viktor.

564. Galoșpetreu. In situ. D.V. 5,5 x 19,5 x 19,5. Î-3,5. Podea. Draveczy V.

565. Oradea. 1841. Găsit împreună cu BBL și CV. Poz. sec. 5,5 x 14,5 x 29. Î-9.

Din alt loc 6,5 x 14 x 30. Î-7,5

566. Oradea. B B L. Poz. sec. Baron Bémer László, episcop. 5,5-6 x 15,5 x 29. Î-9.

Mijlocul sec. XIX.

567. Oradea. M o F. Poz. sec. 6,5 x 1,5 x 29. Î-9. Prima parte a sec. XIX.
568. Oradea. X. Poz.sec.
569. Oradea. T & Cz. (Addenda I, cat. nr. 526).
570. Oradea. J.O. Poz. sec. 7 x 15 x 30. Î-5.
571. Oradea. 3. Poz. sec. 7-8 x 14,5 x 29. Î-4. Sec. XIX.
572. Oradea. K. T. Poz. sec. Înc. sec. XX.
573. Oradea. K. nv. V. Poz. sec. 6,5 x 14,5 x 29,5. Î-6,5. Înc. sec. XX.
574. Oradea. K.T.xIII. Poz. sec. 6,5 x 14 x 29,5. Î-6,5. Înc. sec. XX.
575. Oradea. Cărămidă pentru uz minier. Sec. XX.
576. Oradea. X.X. Cărămidă modernă. 7 x 12 x 25. Î-3. Sec. XX.
577. Oradea. Cărămidă fagure. 6,5 x 6,5 x 14,5. Sec. XX.
578. Oradea. Cărămidă fagure. 5 x 12,5 x 25,5. Sec. XX.
579. Oradea. Cărămidă fagure. 6,5 x 13,5 x 22. Sec. XX.
580. Oradea. Cetate, poz. sec. T. L.(T. F?). 6 x 14 x 30. Î-3,5.
581. Valea lui Mihai. Poz. sec. 2. 6 x 14 x 30. Î-4
582. Valea lui Mihai. Poz. sec. K. M. 6 x 14,5 x 30. Î-6.
583. Sălacea. Biserica reformată, în situ. 1796. ? x 12 x 28.
584. Uileacu de Munte. poz. sec. H. E. 6 x 13 x 28 x Î-7 (Hegyköz-Újlaki Eklézsia). Mijlocul secolului XIX.
585. Simian. Conacul Kazinczy, poz. sec. L. L. 6,5 x 15 x 30. Î-6. Sec. XIX.
586. Otomani. poz. sec. Sz. Gy. 7 x 13,5 x 28,5. Î-6. Prima parte a sec. XIX.
587. Diosig. poz. sec. M. 5,5 x 12,5 x 26,5. Î-5,5.
588. Valea Ierului, poz. sec. K. J. Sec. XIX.
589. Petreu, poz. sec. K. (Klobusitzky). Sec. XIX¹⁹.
590. Petreu, poz. sec. B. P. (Bogáthy Pál), idem.
591. Petreu, poz. sec. H. L. idem.
592. Petreu, poz. sec. H. W. idem.
593. Sălacea, poz. sec. A. M. ²⁰.
594. Sălacea, poz. sec. V. (< culcat), ? x 14,5 x 30,5. I-6,5
595. Sălacea, poz. sec. K. 6 x 15 x 31. Î-7.
596. Sălacea, poz. sec. F. V. F. 6 x 15 x 30. I-7.
597. Sălacea, poz. sec. B. S.
598. Sălacea, poz. sec. JJ?. 6 x 16 x 30. Î-8.
599. Sălacea, poz. sec. 6. 5,5 x 14 x 28. Î-4.
600. Sălacea, poz. sec. 1. 6 x 14 x 30. Î-4.
601. Sălacea, poz. sec. R. T. 6 x 14,5 x 29,5. Î-6.
602. Sălacea, poz. sec. F. K. 6 x 15 x 30. Î-7,5.
603. Sălacea, poz. sec. B.(P?). 6 x 15 x 30,5. Î-5,5.

¹⁹ Apud Bíró Endre, *Monospetri*, Petreu, 2009, 37-38

²⁰ Colecția Dr. Kéri Gáspár, în Muzeul etnografic Sălacea. (cat. Nr. 593-608)

604. Sălacea, poz. sec. D. ? x 15 x 30. Î-5.

605. Sălacea, poz. sec. S. H.

606. Sălacea, poz. sec. - . 5,5 x 15 x 31. Î-7.

607. Sălacea, poz. sec. V. I. 6 x 15 x 30. Î-7.

608. Sălacea. Poz. sec. I.M. 5,5 x 13,5 20. Î-7,5.

609. Tăuteu, poz. sec. Tub pentru apă. 8 x 32. Căramidăria abației Melk, filiala Marghita, sec. XIX²¹.

610. Sălard, poz. sec. A. M. 7 x 13,5 x 28,5. Î-4. Prima parte a sec. XIX.

611. Sălard, poz. sec. K. I. 6 x 14 x 29. Î-8. Prima parte a sec. XIX.

612. Oradea, Cetate, poz. sec. 1848. 6,5 x 14,5 x ?

613. Oradea, Cetate, poz. sec. I I. 5 x 11 x 23. Î-3. Căramidă de dimensiuni mici.

614. Oradea, poz. sec. Lcs. (în cartuș). 5,5 x 14 x 28. Î-3,5. Cca. 1900.

615. Oradea, poz. sec. V. 6 x 14 x 29. Î-3.

616. Oradea, cetate, poz. sec. † Cruce. 6 x 15x29,5. Î-8. Sec. XVI-XVII..

617. Oradea, cetate, poz. sec. Φ 6 x 14 x 27,5. Î-11-13. Sec. XVI-XVII.

618. Oradea, cetate, poz. sec. Δ ”, variantă la cat. Nr. 404. 6 x 13 x 28. Î-12.

sec. XVIII

619. Oradea, Primărie, poz. sec. Cruce combinată. 6 x 14 x 30. Sec. XVI-XVII.

Variante mai simple ale 614 și 617 au fost prezentate la cat. nr. 22-24

620. Oradea, poz. sec. A. în cartouche. 7 x 14,5 x 29. Î-5. Sfârșitul sec. XIX.

621. Oradea, Cetate, poz. sec. Semn geometric. 6 x 14,5 x 28,5. Sec. XVI-XVII.

622. Oradea, poz. sec. S.L. 5,5 x 14,5 x ?. Î-6

623. Oradea, poz. sec. B. E. 6 x 13 x 28. Î-10. Prima parte a sec. XIX.

624. Sălard, poz. sec. 185. T.I. 6,5 x 14 x ?. Î-8

625. Sălard, poz. sec. 18.. T.I. .. 7 x 14 x ?. Î- 8,5

626. Oradea, poz. sec. 12 x 17 x 35. Dimensiuni neobișnuite

627. Oradea, poz. sec. 5,5 x 20 x 28. Dimensiuni neobișnuite

628. Oradea, poz. sec. 6 x 14 x 29. Căramizi din pastă de culoare galbenă

629. Oradea, poz. sec. Căramidă pentru fântână circulară. 6,5 x 16,5/11 x 26

630. Oradea, poz. sec. Căramidă patrată pentru podea. 3 x 23 x 23

631. Oradea, poz. sec. Căramidă patrată pentru podea. 4 x 30 x 30

632. Oradea, Piața Unirii, casa Kovács. În situ. Căramida lungă pentru cornișa de sub streșină. 6,5 x 15 x 55. Începutul sec. XIX.

*
* *

²¹ Borovszky Samu, *Biharmegye és Nagyváradi*, Budapesta, 1901, p. 301.

Rectificări

În publicația de bază următoarelor piese le lipsea fotografia, datarea sau era necorespunzătoare:

147. Oradea, poz. sec. K.F. 7 x 13 x 28. Î-6,5. (Cat. 147).

224. Oradea, poz. sec. R.V. Rendes Vilmos. 6,5 x 14 x 29. Î-6. 1888-1914. (Cat. 224).

335. Mișca, conacul Jakó, podeaua foisorului. J. J. 6 x 15 x 30. Î-6. (Sec. XIX).

421. Sălard, poz. sec. T. 7 x 14,5 x 29,5. Î-7. Mijlocul sec. XIX.

543

542

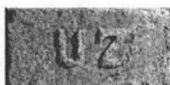
544

545

546

547

548

549

550

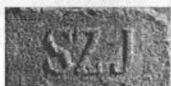
551

552

553

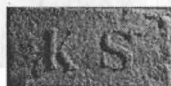
554

555

556

557

558

Pl. 1. Cărămizi din Bihor

559

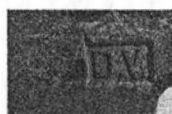
560

561

562

563

564

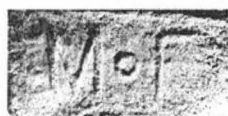
565

565a

566

567

568

569

570

571

572

573

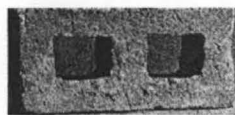
574

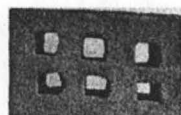
575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

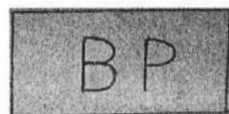
587

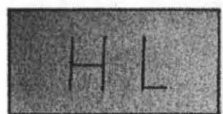
588

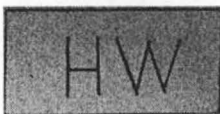
589

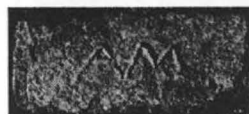
590

591

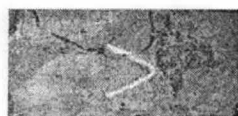

592

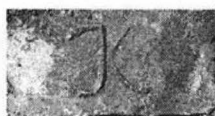

593

Pl. 3. Cărămizi din Bihor

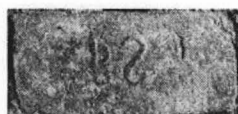
594

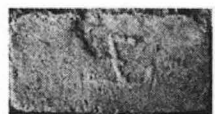
595

596

597

598

599

600

601

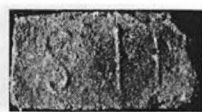
602

603

604

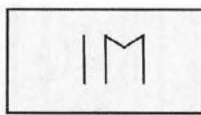
605

606

607

608

609

610

611

Pl. 4. Căramizi din Bihor

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

147b

224

335

421

Pl. 5. Cărămizi din Bihor